

УДК 338.436(477)

Дутка В. Р., ст. викладач, **Бренич Х. Р.**, асистент[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького***Дорош М. М.**, здобувач кафедри адміністративного та інформаційного права*Навчально-науковий інститут права та психології
Національний Університет «Львівська політехніка»*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ

Дослідження перспектив входження підприємств аграрного сектору України на ринок Європейського Союзу є актуальним, оскільки очевидна необхідність подальшого розвитку і розширення присутності вітчизняних виробників агропродовольчої продукції на світових ринках. На сучасному етапі економічна ситуація в агропромисловому комплексі (АПК) України ускладнена рядом проблем, сприяти розв'язанню яких може тільки поглиблення його інтеграції в систему світогосподарських зв'язків.

У статті розглянуто фактори, що перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності продукції АПК на зовнішніх ринках, проаналізовано переваги, недоліки функціонування АПК в умовах євроінтеграційних процесів, надано пропозиції щодо підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції АПК на європейському ринку.

Ключові слова: *зовнішньоторговельні перспективи, зона вільної торгівлі, експортний потенціал, продовольчий ринок, імпорт продовольчих товарів, тарифне та нетарифне регулювання, конкурентоспроможність продукції, агропромисловий комплекс, євроінтеграція сільське господарство, інноваційні технології, маркетинговий рік, якість продукції, інвестиційна привабливість, світовий ринок, продовольча проблема.*

УДК 338.436(477)

Дутка В. Р., ст. преподаватель, **Бренич Х. Р.**, ассистент*Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицького***Дорош Н. Н.**, соискатель кафедры

административного и информационного права

Учебно-научный институт права и психологии Национальный университет «Львовская политехника»

ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА В КОНТЕКСТЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ УКРАИНЫ

Исследование перспектив вхождения предприятий аграрного сектора Украины на рынок Европейского Союза является актуальным, поскольку очевидна необходимость дальнейшего развития и расширения присутствия отечественных производителей агропродовольственной продукции на мировых рынках. На современном этапе экономическая ситуация в агропромышленном комплексе

(АПК) України осложнена рядом проблем, способствовать решению которых может только углубление его интеграции в систему мирохозяйственных связей.

В статье рассмотрены факторы, препятствующие укреплению конкурентоспособности продукции АПК на внешних рынках, проанализированы преимущества, недостатки функционирования АПК в условиях интеграционных процессов, даны предложения по повышению уровня конкурентоспособности отечественной продукции АПК на европейском рынке.

Ключевые слова: внешнеторговые перспективы, зона свободной торговли, экспортный потенциал, продовольственный рынок, импорт продовольственных товаров, тарифное и нетарифное регулирование, конкурентоспособность продукции, агропромышленный комплекс, евроинтеграция, сельское хозяйство, инновационные технологии, маркетинговый год, качество продукции, инвестиционная привлекательность, мировой рынок, продовольственная проблем.

UDC 338.436(477)

Dutka V., Brenych H.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z.Gzhytskyj*

Dorosh N.

National University «Lviv Polytechnic»

KEY ASPECTS OF COMPETITIVENESS IN THE CONTEXT AGROINDUSTRIAL COMPLEX EUROPEAN INTEGRATION PROCESS UKRAINE

Research the prospects of Ukraine's agricultural sector enterprises on the European Union market is important, as is a clear need to further develop and expand the presence of domestic producers of agri-food products on world markets. At the current stage of the economic situation in agriculture (APC) Ukraine is complicated by a number of problems, which can help address only deepen its integration into the world economic relations.

In the article the factors that hinder the strengthening of the competitiveness of agricultural products in foreign markets, analyzes advantages and disadvantages in terms of functioning of AIC European integration, provided suggestions for improving the competitiveness of agricultural products on the domestic European market.

Key words: *foreign trade perspective, free trade zone, export potential, food market, food imports, tariff and non-tariff regulation, competitiveness, agricultural, farming European integration, innovative technologies, marketing year, product quality, investment attractiveness, world market, food problem.*

Постановка проблеми. Адаптація вітчизняного аграрного сектора економіки до умов та вимог Європейського союзу є складним і суперечливим процесом. Внаслідок природних та економічних особливостей галузі сільського господарства, його тривалою внутрішньою і зовнішньою відірваністю від розвинутих європейських країн, суттєвих розбіжностей між Україною та ЄС у визначенні пріоритетів державної аграрної політики продовжуються наукові дискусії про доступні євроінтеграційні перспективи вітчизняного агропромислового комплексу.

Важливим показником інтеграції України в глобальну економіку є структура вітчизняного експорту, 13,8 % якого становлять сільськогосподарські продукти, 11,4 % – паливо і продукція гірничо-видобувної промисловості, 73,6 % –

продукція переробної промисловості. В умовах світової аграрної кризи Україна може збільшити свою присутність на глобальному ринку як виробник продуктів харчування. Але без відповідних змін у системі державного управління аграрним сектором економіки, впровадження прогресивних технологій, вдосконалення селекційної та племінної справи, доступу до кредитних ресурсів для виробників сільськогосподарської продукції досягти успіху неможливо. У Концепції науково-технічного розвитку галузей агропромислового виробництва на період до 2015 р. відзначається важливість підвищення ролі науково-технологічних факторів у подоланні кризових явищ, забезпеченні їх економічного зростання, технічного переоснащення і структурної перебудови виробництва для нарощування виробництва конкурентоспроможних товарів, а також зміцнення експортного потенціалу та зменшення залежності економіки України від імпорту.

Євроінтеграційні процеси стали невід'ємною ознакою та напрямком розвитку аграрного сектора економіки України. Першочергового значення при цьому набула взаємообумовлена діяльність держави та господарюючих суб'єктів, спрямована на забезпечення продовольчої безпеки та комплексний підхід при плануванні розвитку територій.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми забезпечення економічного зростання та ескалації зовнішньоторговельного потенціалу аграрного сектора економіки знайшли відображення в працях вітчизняних та зарубіжних учених. На теоретичні моделі ендегенного економічного зростання звертають увагу М. Дем'яненко та А. Бабенко, які відзначають, що держави з низьким технологічним рівнем розвитку прагнуть сформувати таку інституційну інфраструктуру, яка могла б стимулювати здійснення довгострокових інвестиційних проектів, що базуються на сучасних наукомістких технологіях. Дослідження проблем європейської інтеграції, розкриття структури інтеграційних процесів, перспектив розвитку вітчизняної економіки в умовах посилення зовнішньоекономічних зв'язків є предметом дослідження вітчизняних фахівців. Серед останніх слід виокремити наукові праці І. Бураковського, В. Мовчана, Б. Пасхавера, Л. Молдован, В. Липова, О. Шубравської, які й досі є постійним предметом для вивчення і заслуговують детального розгляду та подальшого обговорювання.

Мета статті. Метою даного дослідження є висвітлення механізмів державного управління щодо ескалації експортного потенціалу АПК України в контексті економічної інтеграції до структур ЄС та пошуку шляхів подолання негативних наслідків цього процесу на аграрний сектор вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу. Розвиток інтеграції на європейському рівні є сучасною ознакою прогресивних змін у сільському господарстві. Європейські орієнтири надають аграрному сектору відповідний вектор розвитку та відкривають нові можливості для відродження сільського господарства, створюють додаткові порівняльні переваги на агропродовольчому ринку в умовах глобалізації економіки.

За даними Державної служби статистики України у 2014 році прямі іноземні інвестиції у сільське, лісове та рибне господарство зросли на 15 %, тоді як в економіку загалом – лише на 5 %, і становлять 839,3 млн дол США. Найбільш привабливими для іноземних інвесторів залишається сільське господарство Київщини та Івано-Франківщини. У ці регіони надійшло близько половини (47,8 %) інвестицій галузі, у тому числі Київ залучив 20 %, Київська область – 15,8 %, а Івано-Франківська область – 12 %. Аграрії Дніпропетровщини залучили 6,3 %, Харківщини – 5,7 %, Львівщини – 5,0 % іноземних інвестицій. Обсяги прямих

іноземних інвестицій, залучених в аграрний сектор Черкаської та Донецької областей, становлять 3,7 % та 3,5 % відповідно. Вінниччина та Хмельниччина залучили по 3,1 %. На решту 17 регіонів, припадає лише близько 22 % іноземних інвестицій [2].

Для успішного розв'язання завдань євроінтеграції агропромисловий комплекс України має достатньо передумов: багатий природно-ресурсний та експортний потенціал, вагомий людський капітал, поступово зростаючу інвестиційну привабливість, збережений уклад сільського життя та багатовікові традиції ведення сільського господарства.

Сировинна спрямованість українського експорту свідчить про те, що вітчизняні сільськогосподарські товаровиробники мають обмежені можливості щодо закупівлі сучасного обладнання та устаткування внаслідок низької платоспроможності й технологічної відсталості. Водночас в Україні спостерігається надзвичайно високий рівень освоєння життєвого простору: у господарське використання залучено понад 92 % її території. Тільки близько 5 млн. га (майже 8 %) перебуває в природному стані (болота, озера, ріки, гори). За щільністю населення Україна наближається до середньоевропейського рівня. В Україні 82 % площі земель використовуються як головний засіб виробництва в сільському та лісовому господарстві. Зокрема, до сільськогосподарського виробництва залучено 71,2 % території суші. Разом з тим внутрішньогалузеве використання земельної території в АПК України має екстенсивний характер. Під господарське будівництво, інші не виробничі потреби зайнято 5–7 % загальної площі продуктивних земель. У складі сільськогосподарських угідь 44,6 % орних земель. Основна база землеробства розміщується на чорноземах і ґрунтах чорноземного типу – 70,4 % площі орних земель [4].

Сільськогосподарські підприємства України спеціалізуються переважно на виробництві та експорті рентабельних технічних культур, таких як соняшник та ріпак, без дотримання науково обґрунтованої сівозміни, порушуючи при цьому культуру землеробства. У зв'язку з цим слід запровадити адміністративну та матеріальну відповідальність сільськогосподарських виробників за хижацьку експлуатацію землі, яка є всенародним багатством. Не знаходячи попиту на внутрішньому агропродовольчому ринку, сировина направляється до індустріально розвинутих країн для виготовлення з неї товарів промислового і споживчого призначення. Перероблена продукція надходить на ринки України, витісняючи вітчизняних виробників та посилюючи проблему безробіття на вітчизняному ринку праці.

До загроз у межах продуктивних сил відносять надзвичайно високий ступінь фізичної (понад 70 %) та моральної зношеності (понад 95 %) основних фондів сільськогосподарських підприємств, значну виснаженість сільськогосподарської землі, катастрофічно низький рівень впровадження нової техніки (гнучких 4 виробничих систем, промислових роботів, автоматичних ліній тощо), відсутність навіть простого відтворення основних фондів, техніко-технологічну деградацію сільського господарства, масовий відплив за кордон кадрів найвищої кваліфікації.

Переважає більшість торговельних угод у світі укладається щодо зон вільної торгівлі (ЗВТ): із чинних угод на них припадають 84 %, а із запропонованих та тих, за якими ведуться переговори, – 96 %. Це пояснюється тим, що про зони вільної торгівлі простіше домовитися, вони потребують меншої координації зовнішньоекономічної політики, зберігають незалежність країн у формуванні

митної політики щодо третіх країн, дають можливість розвести питання членства у межах митних союзів, спільних ринків, економічних союзів та розвитку простих форм міжнародної інтеграції.

Вирішальною метою Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС є зростання обсягів торговельно-економічних зв'язків і інвестиційних потоків шляхом лібералізації торгівлі та гармонізації регуляторного середовища в результаті взаємовигідних домовленостей. Проте зона вільної торгівлі несе як можливості економічного зростання, так і загрози для країни, її галузей і підприємств. Основною характерною особливістю потенційної угоди про ЗВТ між Україною та ЄС є існування несиметричності між партнерами Угоди як у рівні економічного розвитку, так і в розмірах економіки. За будь-яких умов, визначених у ході переговорів, слабший партнер завжди ризикує більше, ніж сильніший.

Свої специфічні особливості має і сфера сільського господарства. Високий рівень підтримки аграрної галузі, який існує в ЄС, та технологічна відсталість у поєднанні з низьким рівнем державної підтримки сільського господарства в Україні зумовлюють підвищені ризики передусім для АПК України.

Як показав досвід перебування України в СОТ, вітчизняні сільськогосподарські виробники не готові змагатися з більш конкурентоспроможними імпортерами, які отримують державні субсидії на виробництво сільськогосподарської продукції на більш високому рівні.

Угода про створення зони вільної торгівлі передбачає нульову ставку митних тарифів по більшості товарних груп з обох сторін. Однак, крім тарифів, значною мірою доступ до європейських ринків українським товарам обмежують нетарифні бар'єри, такі як невідповідність стандартів продукції, відмінність митної системи та процедур оцінки відповідності продукції. Додатковий бар'єр для українських товарів – преференційні правила походження товарів, які застосовує Європейський Союз.

Зниження рівня ввізного мита безпосередньо вплине на надходження до Державного бюджету – вони скоротяться на суму імпортного мита на продукцію, що ввозиться з країн Європейського Союзу. Водночас скоротиться час, потрібний для супровідних процедур, а отже, підвищиться ефективність роботи митниці. Зменшення до нуля імпортного мита означатиме здешевлення європейської агропродовольчої продукції на внутрішньому ринку, що буде сприятливим для українських споживачів. Враховуючи, що третину імпорту з ЄС нині становлять обладнання, устаткування та транспортні засоби, здешевлення цієї промислової продукції сприятиме швидшому оновленню основних фондів сільськогосподарських підприємств, впровадженню сучасних технологій із переробки сільськогосподарської сировини, а отже, й більшій ефективності АПК України [5].

Зростання конкуренції на українському ринку позначиться передусім на виробниках агропродовольчої продукції низької якості, яким доведеться збільшувати витрати на підвищення її якісних параметрів та розроблення ефективної маркетингової стратегії. Найбільшу вигоду від скасування митних тарифів отримають українські експортери. Оскільки на сьогодні вітчизняні експортери сільськогосподарської продукції спеціалізуються переважно на товарах із низьким ступенем переробки, то фактор лібералізації торгівлі, який безпосередньо впливатиме на зменшення ціни експортованих товарів, позитивно впливатиме на підвищення їх конкурентоспроможності на спільному ринку ЄС.

Важливість та актуальність посилення конкурентоспроможності АПК України на європейському ринку пояснюється підвищенням цін на сільськогосподарську продукцію внаслідок загострення світової продовольчої кризи та збільшення виробництва й використання біологічного палива, що обумовлює збільшення потенційного попиту на вітчизняну продукцію; зростанням попиту в європейських країнах на органічну продукцію, причому ціни на таку продукцію вищі на 20-50 %, а для її вирощення в країнах ЄС використовується лише 3,5 % загальних сільськогосподарських площ; лише 20 % виробленої в Україні аграрної продукції споживається в межах держави, а решту 80 % можна експортувати; експорт сільськогосподарської продукції становить 21 % усього експорту України до країн ЄС, причому країни ЄС є найбільшим імпортером сільськогосподарської продукції у світі [1].

Безпосередньому розвитку конкурентоспроможності продукції, яка є запорукою стабільної діяльності підприємств, сприяє світова практика управління підприємствами, яка спрямована на забезпечення довгострокових переваг шляхом використання унікальних можливостей підприємств. Конкурентні стосунки як механізм взаємодії агентів на ринку задають параметри ринкової економіки, визначають функціональні залежності в системі підприємницьких стосунків, забезпечують розширене відтворення у сфері агропромислового комплексу.

Основними чинниками що значною мірою перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності вітчизняної продукції АПК на зовнішніх ринках є:

- нерозвиненість інфраструктури АПК, що призводить до збільшення вартості виробництва, значних втрат продукції під час її транспортування та зберігання;
- низький рівень розвитку вітчизняної фінансово-кредитної системи, що проявляється у високій вартості банківських кредитів та позик, нерозвиненості в Україні сфери страхування кредитних та виробничих ризиків;
- переважно низький рівень спеціалізації функціонуючих господарств – більшість вітчизняних сільськогосподарських підприємств займаються рослинництвом і тваринництвом, виробляючи при цьому 10-20 найменшуваних продукції;
- недостатність державного цільового фінансування науково-прикладних розробок в аграрному секторі, що зумовлює незадовільну якість насінневого та племінного матеріалу, обмежує продуктивність сільськогосподарського виробництва;
- недостатня активність державної політики щодо підтримки родючості ґрунтів, яка призводить до збільшення частки ґрунтів, які є непридатними для ведення сільського господарства;
- недостатня гармонізація українських стандартів якості з міжнародними;
- фактичне знищення кооперативних традицій;
- занепад вітчизняної машинобудівної галузі та обмеженість фінансових можливостей сільськогосподарських виробників [3].

Співробітництво України з Європейським Союзом необхідне для технологічного оновлення вітчизняного сільськогосподарського виробництва, підвищенню рівня зайнятості на селі. Виробничі технології більшості українських сільськогосподарських підприємств відстають від тих, що їх використовують провідні європейські країни [6].

Протягом десятиліть українські сільськогосподарські підприємства були фактично відрізані від світового агропродовольчого ринку. Тому їх вихід на

європейський ринок має велике значення як джерело досвіду та практичних вмінь конкурувати з виробниками інших країн, розробляти та реалізовувати стратегію виробничо-комерційної діяльності, зорієнтованої на світову кон'юнктуру продовольчих ринків. При цьому слід зазначити, що вміння успішно діяти на міжнародних ринках веде до підвищення рівня та якості задоволення потреб національних споживачів.

Висновки. На шляху до євроінтеграції нашої державі потрібно розв'язати проблеми, які з'являться внаслідок можливого зменшення надходжень до державного бюджету від експортного і імпорного мита, збільшення витрат на реформу системи стандартизації, необхідності реформи митної системи. Компетентні органи державного управління мають розробити програми підтримки українських сільськогосподарських виробників, які будуть змушені приймати нові стандарти якості харчових продуктів.

З урахуванням існуючих проблем, а також позитивного зарубіжного досвіду, видається доцільною реалізація заходів у контексті підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції АПК на європейському ринку за такими основними напрямками: гармонізація вітчизняних стандартів на сільськогосподарську продукцію згідно зі стандартами ЄС; збільшення експортного потенціалу вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції; налагодження сучасної інфраструктури аграрного ринку; посилення кооперації господарств населення виробників сільськогосподарської продукції; налагодження співпраці між виробниками сільськогосподарської продукції та дослідними установами; використання позитивного досвіду країн ЄС у регулюванні ринку аграрної продукції в напрямі зміцнення конкурентоспроможності АПК.

Європейський Союз – це невичерпне джерело досвіду функціонування ринкової соціально орієнтованої економіки та державного регулювання економічних процесів. Очевидно, саме тут Україна може отримати знання щодо розробки й реалізації результативної антимонопольної політики та недопущення надмірної концентрації ринку окремими його учасниками.

Література

1. Галушко В. П. Економіка світового сільського господарства – К.: НАУ, 2006. – 514 с.
2. Нормативні витрати, ціни, баланси сільськогосподарської продукції в Україні та країнах світу / О. М. Шпичак, Ю. Я. Гапусенко, С. А. Станісевич та ін.; За ред. О. М. Шпичака, Ю. Я. Гапусенка. - К.: ННЦ «ІАЕ», 2006. – 693 с.
3. Юрченко В. В. Продовольча безпека як умова збалансованого розвитку агропромислового комплексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.btsau.kiev.ua> – Назва з екрана.
4. Сіренко Н. М. Нова роль сільського господарства в економічному розвитку країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.btsau.kiev.ua> – Назва з екрана.
5. Органічне виробництво: має шанс подолати голод і глобальне потепління [Електронний ресурс] Український органік журнал «Organic UA». – Режим доступу: URL: <http://organic.ua> – Назва з екрана.
6. Сучасні технології в АПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.agro-business.com.ua/special-projects/high-technology-plants-breeding.html> – Назва з екрана.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2015